

Långhorningen *Tetropium aquilonium* (Coleoptera, Cerambycidae) funnen i Sverige, med uppgifter om dess biologi

STIG LUNDBERG

Lundberg, S.: Långhorningen *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov funnen i Sverige, med uppgifter om dess biologi (Coleoptera, Cerambycidae). [The longhorn beetle *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov found in Sweden, with notes on its biology (Coleoptera, Cerambycidae)] – Ent. Tidskr. 114 (4): 151-155. Uppsala, Sweden 1993. ISSN 0013-886x.

The longhorn beetle, *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov, is recorded as new to Sweden based upon a single find from 1948 (N Sweden, Torne Lappmark). Some observations on the biology of the species at Ivalo, northern Finland, are reported. The larvae mostly lives in the thick bark of old, big and still living spruces.

S. Lundberg, Skeppsbrogatan 9, S-951 35 Luleå, Sweden.

Långhorningen *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov beskrivs på material från Kolahalvön i Norddryssland (Plavilstshikov 1940). Arten är vidare uppgiven från Petjenga- (Petsamo-)området och kring Petjora-floden i norra europeiska Ryssland och från nedre loppet av floden Ob i Västsibirien (Plavilstshikov 1940, Saalas 1945). Den har vidare rapporterats i ett exemplar från norra Finland (Enontekiö Lappland (Le): nordslutningen av Pallastunturi, nära Vuontisjärvi, 6.VIII.1913 (Saalas 1945)).

Det har nu framkommit att ett fynd av *T. aquilonium* även föreligger från Sverige – Torne Lappmark: Nedre Soppero, 1 ex krypande på granstock vid en såg, 1.VII. 1948, leg. Nils Höglund (Coll. Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm). Exemplaret i fråga, en hona, vållade ursprungligen svårigheter att bestämma och bla Thure Palm ansåg att det var fråga om en obekriven art då den starkt avvek från de två i Sverige kända arterna av *Tetropium*, nämligen *T. fuscum* (F.) och *T. castaneum* (L.). Dessutom stämde den dåligt med beskrivningen av *T. aquilonium*. Jag har nu jämfört Höglunds exemplar med nyligen insamlade exemplar från norra Finland som rapporteras nedan. Dessa inkluderar exemplaret funnet av mig vid Ivalo 1990 och ett av dem som insamlats av I. Mannerkoski och J. Vilen. En noggrann undersökning av de tre ex-

emplaren visade att det utan tvekan var fråga om samma art och då närmast *T. aquilonium*, trots att såväl Höglunds exemplar liksom det som jag erhållit från I. Mannerkoski bla var markant större än det tidigare kända finska exemplaret. För säkerhets skull skickade jag exemplaret insamlat av mig till Dr N. Nikitsky i Moskva för jämförelse med typen av *T. aquilonium*. I. Mannerkoski har även låtit kontrollera sitt exemplar genom Dr M.L. Danilevsky, Moskva. Båda har bekräftat att det är samma art.

Kännetecken för *T. aquilonium*

Arten påminner om *T. fuscum* genom den täta punkturen på halsskölden som tillsammans med tät virvlad behåring ger ett matt intryck (Fig. 1–2). Dock saknar halsskölden mittfåra och inte heller har den skrovlig yta som oftast utmärker *fuscum* utan är i botten glänsande. Likaså saknas det basala ljushåriga tvärbandet på täckvingarna som utmärker *fuscum*. Även täckvingarna hos *aquilonium* har en tät gulbrun behåring som i stor utsträckning täcker skulpturen (Fig. 3). Därigenom avviker den också från den tredje arten, *T. castaneum*, som dessutom har glänsande halssköld och markant glesare punkter, vilken inte täcks av tät behåring. Det svenska exemplaret har en längd av 11 mm medan de 5 finska jag sett

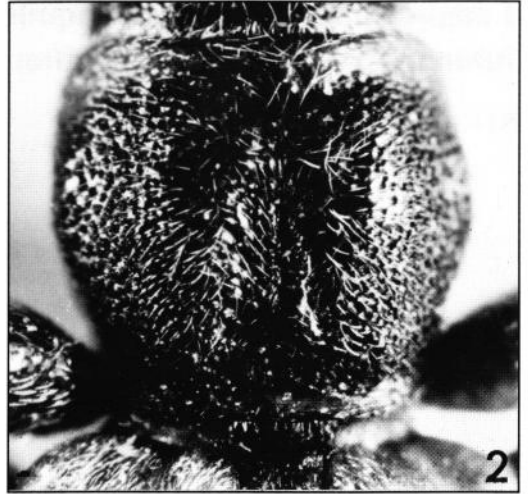

Fig. 1–2. Halssköld. – 1. *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov (Finland: Li, Ivalo). – 2. *Tetropium fuscum* (F.) (Sverige: Up, Vassunda). Foto P. Lindskog.

1–2. Pronotum of indicated species.

varierar från 8 till 13 mm. Den karaktär som nämns i äldre beskrivningar, nämligen att antennledarna 2–5 skall vara knotigt ansvälda stämmer inte på de exemplar jag studerat. Däremot är antennerna något kortare, främst i jämförelse med *T. castaneum*.

Efterforskningar av *T. aquilonium* i Finland

1988 började jag leta efter *T. aquilonium* i Finland och gjorde då bla en rekognosceringstur till Pallas-Ounastunturi nationalpark, lokalen för det enda finska fyndet av arten (Saalas 1945). Detta exemplar anträffades dött under barken av en gran. 1989 erhöll jag även tillstånd till insamlingar i nämnda park. Ett besök den 8–9.VIII gav dock ej resultat vad gäller fynd av *aquilonium*.

Ilpo Mannerkoski (Helsingfors) och Jussi Vi-lén (Koski Hl.) lyckades bättre i sitt sökande efter *aquilonium*. De insamlade två exemplar av arten uppe i Ivalo, Inari Lappland (Li), ca 18 mil NO om Pallastunturi, 29. VI respektive 4.VII. 1989 (Mannerkoski 1993). Dessa fynd kom till min kännedom via Jyrki Muona och föranledde mig att besöka Ivalo vid fem tillfällen 1990–92, dels för att söka återfinna arten, dels för att om möjligt studera dess biologi.

Mitt första besök i Ivalo gjordes den 15.VI. 1990. Vid undersökningen av en grov, helt frisk gran stående i tät björkskog i södra delen av sam-

hället upptäckte jag flyghål av en långhorning i barken. Jag lyckades också plocka fram en död fjolårsimago av en *Tetropium* liggande i puppkammaren ytligt i barken. Samtidigt påträffades flera döda parasitsteklar. Jag kunde direkt konstatera att det troligen var fråga om ett exemplar av den eftersökta arten *T. aquilonium*. Jag lyckades inte få tag på ytterligare exemplar eller larver. Däremot fann jag en puppa i barken på en gran i ett annat område, vilken dock resulterade i en imago av *T. fuscum*.

Vid ett förnyat besök i Ivalo den 26.VI.1990 undersöktes granar i flera områden och i olika stadier från helt friska till döda eller döende. Jag fann därvid flera puppor av *T. castaneum*, samtliga liggande i puppkammare i veden både på stående och vindfällda granar. Även enstaka puppor av *T. fuscum* tillvaratogs, främst i barken på stående döende granar. På en sydligare lokal S Sariselkä kunde jag på natten konstatera att både *T. castaneum* och *fuscum* kröp omkring på döende eller skadade granar. Däremot lyckades jag inte finna någon *T. aquilonium*.

Den sena våren i Norrbotten 1991 gjorde att jag besökte Ivalo först den 6.VII., vilket dock visade sig vara för sent för *Tetropium*-arterna trots att Ivalo ligger 50 mil NO om Luleå. Däremot lyckades jag bättre vid ett nytt besök den 26.VI.1992 i sällskap med Roger Pettersson och

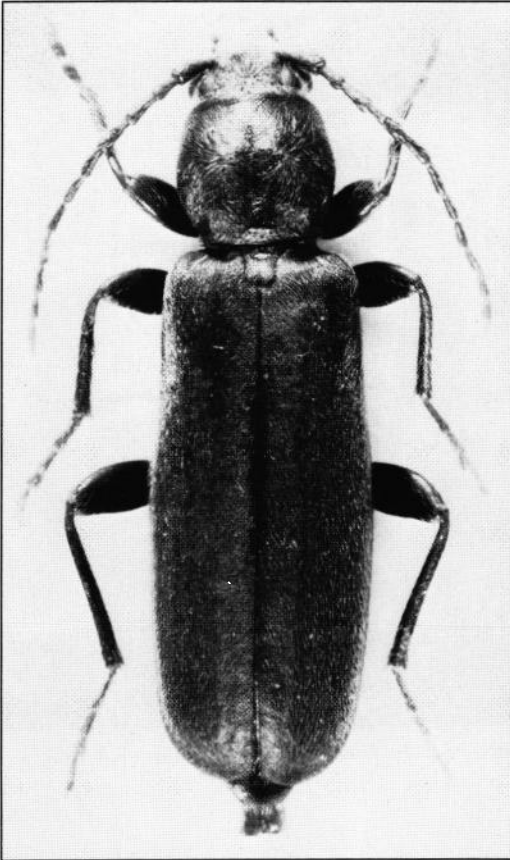

Fig. 3. Habitus, *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov (Finland: Li, Ivalo). Foto P. Lindskog.

Lars Jerkander. Vi undersökte ett stort antal till synes lämpliga granar men lyckades bara hitta en enda gran med angrepp i barken av den typ jag funnit 1990. Vid 15-tiden upptäckte jag på denna en imago av *T. aquilonium* inkrupen i en barkspringa på trädets nordsida på ca 2 m höjd och på sydsidan ytterligare ett under en barkflaga. Båda var honor och trots ivrigt letande lyckades vi inte uppbringa fler exemplar. Däremot fann vi såväl några *T. castaneum* som *fuscum* på närliggande granar.

Den 3.X. besökte jag än en gång lokalen i fråga, då för att insamla larvmaterial. Jag tillvaratog totalt 6 larver och en död imago, denna gång en hane i puppkammare. Ytterligare en död imago hittades fö av tjecken Milan Slama i mitten av

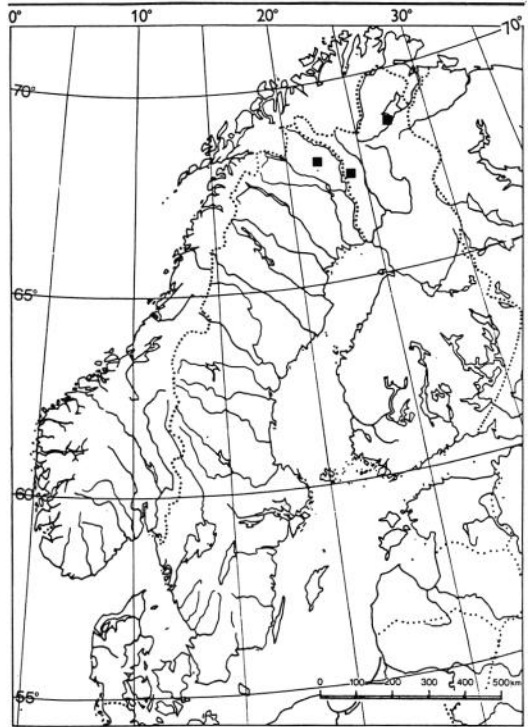

Fig. 4. De fennoskandiska lokalerna för *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov.

The Fennoscandian localities of the species indicated.

juli under bark på samma gran i samband med hans besök för fotografering av biotopen.

Något om biologin hos *T. aquilonium*

Enligt Bily och Mehl (1989), vilka hänvisar till Cherepanov (1979), är biologin hos *T. aquilonium* okänd, men möjligen lik den hos *T. castaneum*. Cherepanov (1979) uppger att artens biologi ej studerats.

Totalt undersöktes närmare hundra granar vid mina besök i Ivalo-området. Angrepp av *T. aquilonium* kunde dock bara konstateras i två av dessa trots att flera var tillsynes lika tjockbarkiga. Då huvuddelen av angreppen fanns högt upp på stammarna (merparten > 2 m) kan givetvis angrepp ha förbisetts. Båda granarna var grova, ca 3 dm i brösthöjd, och den ena helt frisk, medan den andra, där huvuddelen av imagines och även larverna påträffades, var ihålig med en öppen spricka i nedre delen in mot hålet. Intill denna spricka fanns pågående angrepp i veden av *T.*

Fig. 5. En gran angripen av *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov i Ivalo, Finland. Foto S. Lundberg 3.X.1992.
Norway spruce attacked by the species indicated.

castaneum och även *T. fuscum* i barken, medan angreppen av *T. aquilonium* uppträdde runt hela stammen från ungefär 2 m höjd och uppåt till över 5 m. Angreppen var koncentrerade till grovbarkiga partier och påminde starkt om dem som *Nothorhina punctata* (F.) åstadkommer på grovbarkiga tallar. Samtliga puppkammare låg ytligt i barken, vilket säkerligen är förklaringen till den höga andelen parasiterade larver. De fullväxta larverna i puppkammaren var anmärkningsvärt små (kan möjligen bero på parasiteringen) och gulare till färgen än de andra två arternas larver. Hos den oskadade granen var den inre barken nästan helt sönderäten så långt upp jag kom åt att undersöka den (ca 5 m med hjälp av steg). Detta kan möjligen vara förklaringen till den låga frekvensen larver i denna. Båda granarna stod i skuggigt läge i tät björkskog med inslag av enstaka grova granar (Fig. 5.). Ovala flyghål och runda av parasiterna avslöjade angreppen. Dessa kan lätt förväxlas med angrepp av *T. fuscum* som

ibland kan påträffas i helt frisk bark men är vanligast i anslutning till döende partier eller i barken på döda granar. Däremot kan de inte förväxlas med angrepp av *T. castaneum* vars larver normalt äter mellan bark och ved med puppkammaren vanligen belägen inne i veden.

Försök att hitta angrepp i grova granar i södra delen av nationalparken Ounasvaara-Pallosenvaara 27.VI.1992 var resultatlösa. Där är skogen avsevärt glesare än i Ivalo, vilket möjligen kan vara en viktig faktor.

Då *T. aquilonium* uppenbarligen kan utvecklas i helt friska granar är möjligheten stor att den fortfarande lever kvar i Soppero-trakten där den lämpligen kan eftersökas i grova granar i tät lövskog. Tyvärr har jag inte haft möjlighet att leta där efter det att jag lärt mig angreppsbilden. Thure Palm angav att han tagit ett exemplar som liknade Nils Höglunds i Pite Lappmark. Detta har dock inte gått att återfinna i Palms samling i Lunds zoologiska museum.

Tack

Jag vill tacka Ilpo Mannerkoski och Jyrki Muona för bla uppgifter om de finska fynden samt Milan och Jarmila Slama för assistens med bla med fotografier. Tack går även till N. Nikitsky och M.L. Danilevsky för hjälp med kontrollbestämningen, liksom till P. Lindskog för hjälp med redigering av manuskriptet samt fotografiska illustrationer.

Litteratur

Bily, S. & Mehl, O. 1989. Longhorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark. – Fauna ent. scand. 22: 1–203.

Långhorningen Tetropium aquilonium

- Cherepanov, A.S. 1979–85. Usachi Severnoj Asii, Vol. 1–6, Novosibirsk.
- Mannerkoski, I. 1993. New records of *Tetropium aquilonium* Plavilstshikov (Coleoptera: Cerambycidae) from Finland. – Ent. fenn. 4, in press.
- Plavilstshikov, N. N. 1940. Nasekomye Zhestkokrylye, Zhuki-drovoseki (s. 2). – Fauna SSSR 22: 1–785.
- Saalas, U. 1945. *Tetropium aquilonium* Plavilstschikov, ein im Staatsgebiet Finnlands bisher unbekannter Bockkäfer (Col., Cerambycidae) in Enontekiö gefunden. – Ann. ent. fenn. 11: 147–149.

Giftig video om skadeinsekter

Naturhistoriska Riksmuseet har i samarbete med Anticimex gjort en videofilm på 19 minuter om skadeinsekter i museer, hembygdsgårdar och på andra ställen med samlingar av för dessa djur ätbara föremål.

Filmen visar hur det ser ut när skadedjuren får tid på sig att äta och föröka sig. Exempel är hämtade bl a från Linnés Hammarby. Denna allmänna inledning känns kanske lång för den insektsintresserade, men är måhända nödvändig för huvudgruppen av tittare – alla som har med natur- och kulturhistoriska föremål att göra.

Därefter kommer ett intressant avsnitt då skadebilderna för ett antal av de vanligaste krypen presenteras. Det påpekas att filmen skall vara en introduktion till boken med samma namn, och det kan nog fungera. Det räcker inte med att se filmen, man måste också studera krypen på bild och i text i lugn och ro.

Olika sätt att bekämpa skadeinsekterna tas upp. Det pratas inte bara gifthantering utan ett antal andra metoder, t ex frysning och värmebehandling rekommenderas. Inte minst viktigt är det av-

snitt som behandlar förebyggande åtgärder. Hur många magasinansvariga kan leva upp till de krav som ställs på en skadedjursäker förvaring? Små rum isolerade från varandra, inga öppna fönster utan finmaskiga nät, regelbunden noggrann översyn av alla föremål, låg temperatur, låg luftfuktighet, inga nya föremål instoppade utan att man är säker på att de är fria från skadedjur.

En mängd värdefulla museiföremål förstörs varje år på grund av skadeinsekter i magasinerna. Filmen "Ängrar – finns dom ...?" kan förhoppningsvis medverka till att de som arbetar med samlingar blir mera uppmärksamma på förekomst av skadedjur. Erfarenheten visar att vi aldrig riktigt kan bli kvitt dem, men vi kan hålla deras aktivitet nere på en nivå där skadorna blir minimala om vi är uppmärksamma och vidtar snabba åtgärder.

Videofilmen "Ängrar – finns dom ...?" kan införskaffas från: Shopen, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 10405 Stockholm. Pris 95 kr.

Göran Andersson